

**SAĞLIK BAKANLIĞINA BAĞLI
SAĞLIK KURUMLARI İLE ESENLENDİRME
(REHABİLİTASYON) TESİSLERİNE
VERİLECEK DÖNER SERMAYE
HAKKINDA KANUN (1)**

Kanun Numarası : 209
Kabul Tarihi : 4/1/1961
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 9/1/1961 Sayı : 10702
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 4 Cilt : 1 Sayfa : 1001

Madde 1 – (Değişik : 18/3/1976 - 1975/1 md.)

(Değişik birinci fıkra: 21/4/2005 – 5335/5 md.) Birinci basamak sağlık hizmeti sunan kuruluşlar da dahil olmak üzere Sağlık Bakanlığı kurum ve kuruluşları ile bağlı kuruluşlarına (Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü hariç) verilen döner sermaye miktarı üç milyar Yeni Türk Lirası'dır .

Bu miktar her bütçe yılı içerisinde Bakanlar Kurulunca ihtiyaca göre artırılabilir.

Madde 2 – Döner sermaye, kurumların karları ile bağışlardan ve Devlet yardımlarından teşekkül eder.

Çeşitli kaynaklardan elde edilen miktarlarla bütçe yılı sonlarında bilançolarla tesbit edilecek safi karlar, döner sermaye birinci maddedeki miktara balığ oluncaya kadar sermayeye eklenir ve fazlası Hazinece irat kaydedilir.

Madde 3 – (Değişik : 21/4/2005 – 5335/5 md.)

Bakanlık, birinci basamak sağlık hizmeti sunan kuruluşlar da dahil olmak üzere Sağlık Bakanlığı kurum ve kuruluşları ile bağlı kuruluşlarındaki (Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü hariç);

- a) Muayene, teşhis, tedavi, laboratuvar, tetkik ve tahlil işlerini,
- b) Aşı, ilaç, serum, insan kanı ve kan ürünleri imâli ile istihsal veya imâl edilecek diğer maddeleri,
- c) Bastırılan veya yaptırılan her nevi belgeleri,
- d) Trafik kazaları ile ilgili olarak özel veya 13.10.1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa göre zorunlu sigortalı olan kişilere verilecek hizmetler ile sigortalı turistlere ve yabancı hastalara verilen sağlık hizmetlerini,
- e) Sağlık alanında verilecek kurs, eğitim, araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetlerini,
- f) Diğer kamu ve özel sektör kuruluşlarının sağlık alanında sunduğu hizmetlere kredi notu verilmesini ve akredite edilmesini,
- g) Atölye, tamirhane ve depolarda gerçekleştirilen sağlık hizmetleriyle ilgili montaj, demontaj ve proje işlerini,
- h) Sağlık kurum ve kuruluşlarında üçüncü şahıslarca yapılacak sağlık alanı dışındaki tanıtım hizmetlerini,

(1) 24/1/1989 tarihli ve 356 sayılı KHK ili "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı" ibaresi, "Sağlık Bakanlığı" olarak değiştirilmiş olduğundan bu hükme istinaden Kanunun ismi metni işlendiği şekilde düzenlenmiştir.

Maliye Bakanlığınca yayımlanan yılları Bütçe Uygulama Talimatlarında yer alanlar hariç, 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu uyarınca belirlenen tarife üzerinden fiyatlandırmaya ve yukarıda belirtilen mal ve hizmetlerden elde edilecek gelirler ile sağlık kurum ve kuruluşlarına üçüncü şahıslarca yapılacak her türlü bağış ve yardımları döner sermayeye gelir kaydettirmeye yetkilidir.

Bakanlık, bu suretle elde edilecek döner sermaye gelirlerinden karşılanmak üzere döner sermaye işletmelerine;

a) Her nevi tüketim maddeleri, tıbbî, cerrahî alet, malzeme, cihazlar, mefruşat ve demirbaş eşya satın alınması,

b) Tamirat, tadilat, inşaat, tıbbî ve fennî tesisat ile kamulaştırma yaptırılması,

c) İhtiyaç halinde hizmet satın alınması,

d) Taşınır ve taşınmaz satın alınması, ihtiyaç duyulan taşınmazlar üzerinde sınırlı ayni hak tesis edilmesi, kiralınması ve bunlara ilişkin her türlü giderin yapılması,

e) Tamir, imâl atölyeleri açılması ve bunlara sermaye tahsis edilmesi,

f) Ambulans, cenaze arabası ve hizmet aracı satın alınması ile kiralınması veya hizmet satın alınması yoluyla temini ve bunlara ilişkin giderlerin yapılması,

g) Fiyatlandırılan mamûllerin serbest piyasaya veya sair müesseselere intikal ettirilmesi ve buna ilişkin giderlerin yapılması,

h) Deneysel amaçlı ve hizmet gereği canlı hayvan beslenmesi ve bunların ürünlerinden faydalanılması ile ziraî mahsullerden ihtiyaç görülenlerin yetiştirilmesi, bakımı ve satışına ilişkin giderlerin yapılması,

ı) Eğitim hastanelerinde uzmanlık eğitimi yapmakta olan yabancı uyruklu asistanlara 500 YTL' ye kadar ödeme yapılması,

Hususlarında yetki vermeye mezundur.

Bu Kanuna tâbi döner sermayeli işletmeler, gerekli gördükleri hallerde sundukları hizmetleri, Bütçe Uygulama Talimatında belirlenen fiyatları aşmamak üzere belirleyecekleri fiyat üzerinden, birbirlerinden temin edebilirler.

Döner sermaye gelirlerinden, sağlık kurum ve kuruluşlarının hizmetlerini aksatmamak ve yılı yatırım programı ile ilişkilendirilmek kaydıyla Sağlık Bakanlığınca belirlenen miktar; genel bütçe ödeneği ile devam etmekte olan kurum ve kuruluşun bina projelerinin tamamlanmasına yönelik inşaat işleri için harcanmak üzere ilgili saymanlığa aktarılır.

Döner sermayeli işletmelerin tıbbî cihaz, tıbbî sarf malzemesi, ilaç ve büro malzemeleri gibi merkezî olarak satın alınmasında fayda görülen mal alımları ile hizmet alımları, bedelleri her döner sermaye işletmesinin kendi bütçesinden karşılanmak kaydıyla toplu olarak yapılabilir. Bu durumda ita amirliği Sağlık Bakanlığınca belirlenir.

Döner sermayeli işletmeler, kullanmadıkları veya ihtiyaç fazlası olan mal ve demirbaşları bedelsiz veya tespit edilecek bedel üzerinden birbirlerine devredebilirler. Aynı il sınırları içerisindeki döner sermayeli işletmeler ariyet sözleşmesi ile birbirlerine mal verebilirler.

Döner sermayeli işletmeler, süreklilik arz eden hizmet alımları ile maliyeti yüksek ve ileri teknoloji ürünü olan tıbbî cihazların hizmet alımı yoluyla temini veya kiralınması için döner sermaye kaynaklarından, gelecek yıllara yaygın yüklenmelere girişebilir.

Madde 4 – Döner sermayenin istilzam ettireceği işleri görmek, hesapları merkezde tetkik ve umumi bilançoyu tanzim ve hesap işlerini takiple mükellef olmak üzere, merkezde Sosyal Yardım Umum Müdürlüğüne bağlı bir Döner Sermaye Müdürlüğü ve muhasebe teşkilatı ile ayrıca sağlık müesseselerinde (Rehabilitasyon-esenlendirme) döner sermaye işletme idare ve muhasebe teşkilatı kurulur.

Bakanlık merkezde kurulacak Döner Sermaye Müdürlüğü ve muhasebesi vasıtasıyla müesseselere tahsis olunan döner sermayelerin hareketini takibeder. Döner sermayenin işletilmesinden hasıl olacak karlar, her yıl sonunda, Bakanlığın göstereceği lüzuma göre, döner sermayeye ilave edilir veya merkezde bir hesapta toplanır.

Madde 5 – Döner sermaye işlerini tedvirle görevli teşkilatın çeşitli personeline ait kadrolar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı tarafından müştereken tesbit olunur. Bu kadrolara tayin edilecek elemanların her türlü istihkakı ve giderleri döner sermayeden ödenir.

İşin icabettirdiği müteahhüs tabip ve sair elemanların müessesede bulunmaması halinde, münferit vakalara münhasır olmak üzere müessese amirleri hariçten lüzumlu elemanları celbedebilirler. Bu elemanlara hizmetlerinin önemi ve çalışma sürelerine göre Bakanlıkça tesbit edilecek tarife dairesinde ücret verilebilir. Zaruri yol masrafları ayrıca ödenir.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Personelin katkısıyla elde edilen döner sermaye gelirlerinden, döner sermayeli sağlık kurum ve kuruluşlarında görevli olan memurlar ile bu kurum ve kuruluşlarda 10/7/2003 tarihli ve 4924 sayılı Kanun uyarınca sözleşmeli olarak istihdam edilen sağlık personeline ve 13/12/1983 tarihli ve 181 sayılı Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin ek 3 üncü maddesine göre istihdam edilen sözleşmeli personele mesai içi veya mesai dışı ayrımı yapılmaksızın ek ödeme yapılabilir. Sağlık kurum ve kuruluşlarında Bakanlıkça belirlenen hizmet sunum şartları ve kriterleri de dikkate alınmak suretiyle, bu ödemenin oranı ile esas ve usûlleri; personelin unvanı, görevi, çalışma şartları ve süresi, hizmete katkısı, performansı, serbest çalışıp çalışmaması ile muayene, ameliyat, anestezi, girişimsel işlemler ve özellik arz eden riskli bölümlerde çalışma gibi unsurlar esas alınarak Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Sağlık Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Yukarıdaki fıkrada yer alan hükme göre personelin katkısıyla elde edilen döner sermaye gelirlerinden personele bir ayda yapılacak ek ödemenin tutarı, ilgili personelin bir ayda alacağı aylık (ek gösterge dahil), yan ödeme ve her türlü tazminat (makam, temsil ve görev tazminatı hariç) toplamının; pratisyen tabip ve dış tabiplerinden serbest çalışanlara yüzde 250'sini, serbest çalışmayanlara yüzde 500'ünü, uzman tabip, Tıpta Uzmanlık Tüzüğünde belirtilen dallarda bu Tüzük hükümlerine göre uzman olanlar ve uzman dış tabiplerinden serbest çalışanlara yüzde 350'sini, serbest çalışmayanlara yüzde 700'ünü, serbest çalışmayan klinik şef ve şef yardımcılara yüzde 800'ünü, diğer personele ise yüzde 150'sini geçemez. İşin ve hizmetin özelliği dikkate alınarak yoğun bakım, doğumhane, yeni doğan, süt çocuğu, yanık, diyaliz, ameliyathane, kemik iliği nakil ünitesi ve acil servis gibi özellikli hizmetlerde çalışan personel için yüzde 150 oranı, yüzde 200 olarak uygulanır. Sözleşmeli olarak istihdam edilen sağlık personeline yapılacak ek ödemenin tutarı ise, aynı birimde aynı unvanlı kadroda çalışan ve hizmet yılı aynı olan emsali sağlık personeli esas alınarak belirlenir ve bunlara yapılacak ek ödeme, hiçbir şekilde emsaline yapılabilecek ek ödeme üst sınırını geçemez.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Personelin katkısı ile elde edilen döner sermaye gelirlerinden, o birimde görevli personele yapılacak ek ödeme toplamı, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kurumlarında, ilgili birimin carî yıldaki döner sermaye gelirinin yüzde 50'sini, birinci basamak sağlık kuruluşlarında ise, ilgili birimin carî yıldaki döner sermaye gelirinin yüzde 65'ini aşamaz.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Sağlık Bakanlığınca bağlı döner sermaye işletmeleri, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, kaliteli ve verimli hizmet sunumunun teşvik edilmesi, sağlık kurum ve kuruluşlarının kendi imkânlarıyla karşılayamadıkları ihtiyaçların giderilmesi, eğitim, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi, birinci basamak sağlık kuruluşlarının desteklenmesi ve Bakanlık merkez teşkilatında görev yapan memurlar ile sözleşmeli personele ek ödemede bulunulması amacıyla Bakanlıkça yapılacak giderlere iştirak etmek için aylık gayrisafi hasılatın aylık tahsil edilen tutarın yüzde 2'sini geçmemek üzere Sağlık Bakanlığınca belirlenecek oranı Bakanlık Döner Sermaye Merkez Saymanlığı hesabına aktarılır. Bu hesapta toplanacak tutarların dağılım ve harcanmasına ilişkin kriterler ile personele yapılacak ek ödemenin oran, esas ve usûlleri Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Sağlık Bakanlığınca belirlenir. Personele yapılacak ek ödemenin tutarı, en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) yüzde 200'ünü geçemez. Ek ödeme tutarı; görev yapılan birim ve iş hacmi, görevin önem ve güçlüğü, çalışma süresi, personelin sınıfı, kadro unvanı, derecesi ve atanma biçimi gibi kriterler ile personele aylık ve özlük hakları dışında ilgili mevzuatına göre yapılan diğer ilave ödemeler dikkate alınarak belirlenir. Merkez teşkilatında görev yapan personele bu fıkra kapsamında yapılacak toplam ek

ödeme, döner sermaye işletmelerinden carî yılda aktarılan tutarın yüzde 50'sini geçemez ve bu ödemeler gelir vergisine tabi tutulmaz.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 38 inci maddesine göre Sağlık Bakanlığı merkez teşkilatı ve bağlı sağlık kurum ve kuruluşlarında görevlendirilenler, aynı maddede belirtilen ilave ödemelerden yararlanmamak kaydıyla, Bakanlık merkez veya bağlı sağlık kurum ve kuruluşunda görev yaptıkları unvan için belirlenen ek ödemedan faydalandırılır.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Birinci basamak ve koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla, döner sermayeli işletmelerden uygun görülenlerin merkeze aktaracağı payı yüzde 4'e kadar yükseltmeye Sağlık Bakanı yetkilidir. 24/11/2004 tarihli ve 5258 sayılı Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun kapsamında, aile hekimliği uygulamasına geçilen illerde, il sağlık müdürlüğü ve birinci basamak sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlarda çalışan personele (aile hekimi ve aile sağlığı elemanı olarak çalışanlar hariç) merkeze aktarılan yüzde 2 oranına kadar olan paya ilave olarak alınacak paydan karşılanmak ve unvanlarına göre dördüncü fıkrada belirtilen oranları geçmemek üzere Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Sağlık Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek esas ve usûllere göre ek ödeme yapılabilir. Merkeze aktarılan yüzde 2 oranına kadar olan paya ilave olarak alınacak tutarlar, bu fıkrada belirtilen amaçlar dışında kullanılamaz.

(Ek fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.) Döner sermayeli işletmelerin malî imkânı elverişli olanlarından, malî durumu yetersiz olanlara karşılıksız veya borç olarak kaynak aktarmaya Sağlık Bakanı yetkilidir.

(Mülga üç, dört, beş ve altıncı fıkra: 7/3/2006-5471/1 md.)

Madde 6 – Tıp meslekleri mensubini ile, eczacı, kimyager ve veterinerlerin tayini, müessese amirinin usul ve mevzuata uygun olarak yapılacak teklifi ve vilayetin inhası üzerine veya resen Bakanlıkça; muhasiplerin tayini sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının teklifi üzerine Maliye Bakanlığınca ve bunların dışında kalan diğer bütün personelin tayini ise müessese amirinin teklifi ve vilayet sağlık müdürünün inhası üzerine vilayetçe yapılır.

Ayrıca müessese amirleri, işin icabına göre, mahallin en büyük sıhhi amirinin müsaadesi alınmak şartıyla, işçi ve amele istihdam edebilirler.

Madde 7 – Döner sermaye muameleleri 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ile, 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu hükümlerine tabi değildir.

Ancak, döner sermaye ile yapılacak işlerden mütevellit irat ve masraflar için mali yılın hitamından itibaren 4 ay içerisinde merkez müdürlüğünce bir umumi bilanço tanzim edilerek Sayıştaya ve Maliye Bakanlığına tevdi olunur. Bu bilançolar Sayıştayca ve Maliye Bakanlığınca muvakkaten tayin edilecek mütehassıs murakıplar tarafından kayıtlara ve evrakı müsbiteye tatbik edilmek suretiyle nihayet bir ay içerisinde tetkik edilir. Neticeye göre düzenlenecek raporlar bilanço ve evrakı müsbitesiyle birlikte, Sayıştayın tetkik ve vizesine arz olunur. ⁽²⁾

(2) Bu maddenin uygulanması ile ilgili olarak 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kanunun 81 inci maddesine maddesine bakınız.

Madde 8 – Döner sermaye hizmetlerinin gerektireceği alım, satım, tadilat, tamirat, icar, inşaat ve sair işler (30 000) lirayı tecavüz ettiği takdirde merkezde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca, bir üyesi Maliye Bakanlığından olmak üzere teşkil edilecek üç kişilik bir heyet tarafından yapılır.

Mahallince yapılacak bu işler için, mahallin en büyük sıhhi amiri, müessese baştabibi veya müdürü ve mal memuru veya yerine tayin edeceği memurun iştiraki ile teşekkül edecek üç kişilik bir komisyon kurulur.

Ancak, mahallince verilecek karar muhteviyatının (30 000) lirayı tecavüz etmesi halinde, bu kararın en geç 15 gün zarfında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tasdik edilmesi şarttır.

Ayrıca, mahallince yapılacak bu işler için vazifeye taallük eden salahiyet ve diğer teferruat 13 üncü madde mucibince tanzim edilecek yönetmelikle sarahaten belirtilir.

Madde 9 – Kullanılma ve muhafazalarında fayda melhuz olmıyan demirbaş ve menkullerin satışları ve imhası da Bakanlığın müsaadesi ile 8 inci maddede belirtilen heyetler marifetiyle yapılır.

Madde 10 – Döner sermaye işlerinde çalışan memur ve hizmetlilerden vazife icabı yemek zamanlarını müesseselerde geçirmekte olanların işleriyle yine vazife icabı müessesede kalmak zaruretinde bulunanların ibateleri müesseselerce temin olunur.

Madde 11 – Döner sermaye işlerinde görevli olmıyan müessese personelinden bu sermayeden idare edilen yataklarda yatan hastalar için mesai saatleri dışında kalmak mecburiyetinde kalanlara, bu çalışmanın mahiyet, müddet ve vakı olduğu zaman gözönünde tutulmak suretiyle, her çalışma için 8 inci maddede adı geçen üç kişilik komisyon tarafından takdir edilecek bir ücret verilebilir. Şu kadar ki, bu ücretin bir saatlik mesaiye isabet eden miktarı çalışmayı yapan personelin asıl aylık istihkakının bir saate düşen miktarının bir mislini geçemez.

Madde 12 – Döner sermayeye ait bütün mallar Devlet malı hükmündedir. Bunlar aleyhine işlenen suçlar aynen Devlet malları aleyhine işlenmiş suç olarak kabul edilir ve sanıklar bu husustaki kanunlar hükümlerine göre takip olunarak cezalandırılır.

Bu sermayeye ait olup müesseselerde bulunan ve hastanelerde mevcut olmayıp tatbikına zaruret görülen ilaç, cihaz ve sair mevat, döner sermayeye masraf kaydedilmek suretiyle, ücretsiz hastalar için de istimal ve istihlak olunabilir.

Madde 13 – Döner sermayenin işletilmesine mütaallik her türlü mali ve idari muamelelerin yürütülme şekline ve muhasebe usullerine ait esaslar Maliye ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca müştereken tanzim olunacak bir yönetmelik ile tesbit olunur.

Madde 14 – 6561 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Ek Madde 1 – (27/9/1983 - 2907 sayılı Kanunun 3.maddesi ile gelen numarasız ek madde olup teselsül için numaralandırılmıştır.)

15 Şubat 1954 tarihli ve 6266 sayılı Kan Bankası ve Kan Nakil Merkezlerinin Döner Sermaye ile İdaresine Dair Kanunla tesis edilen döner sermaye işlemlerinden doğan her türlü hak ve borçlar, 209 sayılı Kanunla kurulan döner sermayeye intikal eder.

Ek Madde 2 – (Ek: 11/1/2001 - 4618/2 md.)

Döner Sermaye işletmelerinin saymanlık hizmetleri, Maliye Bakanlığınca kurulacak döner sermaye saymanlığı ve Maliye Bakanlığınca atanacak sayman ve saymanlık personeli tarafından yürütülür. Maliye Bakanlığınca kadro tahsis edilerek atama yapılıncaya kadar saymanlık işlemlerinin bir aksamaya meydan verilmeden yürütülebilmesi için Sağlık Bakanlığınca sayman dışında yeteri kadar personel görevlendirilerek saymanlık hizmeti yürütülür.

Geçici Madde 1 – (209 sayılı Kanunun numarasız geçici maddesi olup teselsül için numaralandırılmıştır.)

6561 sayılı kanunla verilen döner sermaye işlemlerinden doğan bilcümle hak ve borçlar, bu kanunla kurulan döner sermayeye intikal eder.

Geçici Madde 2 – (Ek: 11/1/2001 - 4618/3 md.) Sağlık Bakanlığınca bağlı il düzeyindeki mevcut döner sermayeli işletmelerden 1999 yılı gayri safi gelirleri bir trilyon liranın altında olanlar Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak birleştirilir ve birinci basamak sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlardaki ana çocuk sağlığı, sağlık ocağı ve halk sağlığı laboratuvarları gibi koruyucu sağlık

hizmetleri dışında kalan tedavi hizmetlerini de kapsamak üzere her ilde bir adet döner sermayeli işletme kurulur. Büyük illerde Sağlık Bakanlığının teklifi ve Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine birden fazla döner sermaye işletmesi kurulabilir.

Döner Sermaye işletmelerinin birleştirme ve kuruluş işlemleri 31/12/2002 tarihine kadar gerçekleştirilir.

Geçici Madde 3 – (Ek: 11/1/2001 - 4618/3 md.)

Ekli (1) sayılı listede yer alan kadrolar ihdas edilerek, 190 Kanun Hükmünde Kararnameye ekli (1) sayılı cetvelin Sağlık Bakanlığına ait bölümüne eklenmiştir. ⁽³⁾

Madde 15 – Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 16 – Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanları memurdur.

(3) Bu maddede sözü edilen kadrolar 23/1/2001 tarihli 24296 sayılı R.G.'de yayımlanmıştır.